ISSN 1301 7667

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY

OLBA
XXVI

(Ayrıbasım / Offprint)

MERSİN
2018

KAAM YAYINLARI
OLBA
XXVI

© 2018 Mersin Üniversitesi/Türkiye

ISSN 1301 7667

Yayıncı Sertifika No: 18698

OLBA dergisi;
ARTS & HUMANITIES CITATION INDEX, EBSCO, PROQUEST
ve
TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanlarında taranmaktadır.

Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün (DAI) Kısaltmalar Dizini'nde 'OLBA' şeklinde yer almaktadır.

OLBA dergisi hakemlidir. Makalelerdeki görüş, düşünce ve bilimsel değerlendirmelerin yasal sorumluluğu yazarlara aittir.
The articles are evaluated by referees. The legal responsibility of the ideas,
opinions and scientific evaluations are carried by the author.

OLBA dergisi, Mayıs ayında olmak üzere, yılda bir kez basılmaktadır.
Published each year in May.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA dergisinde makalesi yayımlanan her yazar, makalesinin baskı olarak ve elektronik ortamda yayımlanmasını
kabul etmiş ve telif haklarını OLBA dergisine devretmiş sayılır.
Each author whose article is published in OLBA shall be considered to have accepted the article to be published
in print version and electronically and thus have transferred the copyrights to the Mersin University
(Research Center for Cilician Archaeology / Journal OLBA)

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu taktirde basılacaktır.

Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

Redaktion: Dr. Öğr. Üyesi Deniz Kaplan

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33342 Mersin - TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: +90 324 361 00 01 • 14730 / 14734
Fax: +90 324 361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
www.olba.mersin.edu.tr
e-mail: sdurugonul@gmail.com

Baskı / Printed by
Son Söz Gazete Matbaa Yay. Kırt. Ltd. Şti.
İvedik OSB. 1341. Cadde No. 56 Yenimahalle/ANKARA
Tel: +90 312 394 57 71 • Sertifika No: 18698

Grafik / Graphic
Digilife Dijital Basım Yay. Tan. ve Org. Hiz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Güvenevler Mah. 1937 Sk. No.33 Yenişehir / MERSİN
Tel: +90 324 231 14 16 www.digilifemersin.com

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM) YAYINLARI-XXVI
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY (KAAM)-XXVI

Editörler

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN
Gunnar BRANDS
Deniz KAPLAN

OLBA Bilim Kurulu

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Fikri KULAKOĞLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Marion MEYER (Viyana Üniversitesi)
Prof. Dr. Susan ROTROFF (Washington Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutalmış GÖRKAY (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İ. Hakan MERT (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Eda AKYÜREK-ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Yelda OLCAY-UÇKAN (Anadolu Üniversitesi)

MERSİN
2018

İçindekiler / Contents

Işıl Demirtaş
Güvercinkayası "Coba" Tipi Tarazlı Kâseleri
("Coba" Type Scraped Bowls at Güvercinkayası) 1

Mahmut Bilge Baştürk - Meltem Doğan-Alparslan
A New Hieroglyphic Seal from Şarhöyük
(Şarhöyük'te Bulunan Yeni Bir Hiyeroglifli Mühür) 31

Kurtuluş Kıymet
Salat Tepe Ritüellerine İlişkin Bulguların Hitit-Hurri Metinleri ile Karşılaştırılması
(Comparison of Salat Tepe Ritual Contexts with Hittite-Hurrian Ritual Texts) 41

Ayşe F. Erol– Ertaç Yıldırım
Ordu/Fatsa Cıngırt Kayası Kazısı Bronz Buluntuları
(Bronze Finds from Ordu/Fatsa Cıngırt Kayası Excavations) 97

Mehmet Gürbüzer
Late Roman Pottery From a Building in Klazomenai
(Klazomenai'de Bir Yapıdan Ele Geçen Geç Roma Seramikleri) 135

Emre Okan - Cenker Atila - Ali Akın Akyol
The Greco-Italic Amphorae Found on Maltepe Tumulus in Phocaea
(Phokaia Maltepe Tümülüsünde Bulunan Greko-İtalik Amphoralar) 177

Polat Ulusoy
Klazomenai Asty'sünde Bulunmuş Arkaik Dönem Yapı ve Anıtlara Ait Parçalar ve Kutsal Alanların İncelenmesi
(Research on Fragments of Archaic Period Structure and Monument Found at Asty of Klazomenai and Sanctuaries) 215

Rahşan Tamsü-Polat
Yazılıkaya/Midas Vadisi Akpara Kale Mezarları
(Yazilikaya/Midas Valley Akpara Kale Tombs) 261

Aytekin Erdoğan - Sabri Arıcı
Tripolis'de Bulunmuş Çocuk Dionysos Heykeli
(Die Statue des Kind Dionysos aus Tripolis) 285

S. Yücel Şenyurt - Serra Durugönül
Kurul (Ordu) Kalesi'nde Bir Kybele Heykeli
(A Cybele Statue in the Fortress of Kurul (Ordu) 305

Ayşe Aydın
Ödemiş Müzesi'ndeki Lahit
(A Sarcophagus in the Museum of Ödemiş) 345

Selda Yeni - Fatma Avcu - N. Eda Akyürek Şahin
Mysia Bölgesi'nden Beş Yeni Mezar Epigramı
(Five New Grave Epigrams from Mysia) 369

Hüseyin Uzunoğlu
*On the Use of "*ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΕΙΝ*" in Building Inscriptions*
(Yapı Yazıtlarında κατασκευάζειν Fiilinin Kullanımı Üzerine) 387

M. Ertan Yıldız
Tlos'tan İki Yeni Mezar Yazıtı
(Zwei Neue Inschriften aus Tlos) 405

Yadigar Doğan - Fatma Avcu
Nallıhan ve Çevresinden Yeni Yazıtlar II
(New Inscriptions From Nallıhan and its Vicinity II) 415

OLBA XXVI, 2018, 405-414
ISSN 1301-7667

Makale Geliş | Received : 08.11.2017
Makale Kabul | Accepted : 31.12.2017

TLOS'TAN İKİ YENİ MEZAR YAZITI

Mehmet Ertan YILDIZ *

ZUSAMMENFASSUNG

Zwei neue Inschriften aus Tlos

In diesem Beitrag werden zwei neue kaiserzeitliche Grabinschriften bekanntgemacht, die während der Ausgrabungen unter der Leitung von Prof. Dr. Taner Korkut in der lykischen Stadt Tlos (heute Seydikemer in der Provinz Muğla) entdeckt wurden. Die erste Inschrift wurde für Oras, den Sohn von Erpias, von seiner Frau und seinen Kindern errichtet. Der Grabaltar wurde während der Stadionausgrabung im Jahr 2010 freigelegt und befindet sich derzeit im Garten des Museums von Fethiye. Die zweite Inschrift wurde für Glykon, von seiner Frau Tatasion, errichtet. Dieser Grabstein wurde im Jahr 2013 im Stadtteil Düğer in der Nähe von Tlos gefunden und dann ins Museum von Fethiye transportiert. In beiden Inschriften handelt es sich um das gleiche Ritual nach dem Tod. Die Opfergabe post mortem ist ein bekanntes Phänomen in der antiken griechischen und römischen Gesellschaft. Den in diesen Inschriften erwähnten Verstorbenen sind auch Süßspeisen oder Kuchen, die sogenannten plakounta geweiht. Die Erscheinung solcher Handlung wird erstmalig in Lykien durch diese beiden Inschriften belegt. Der vorliegende Aufsatz stellt ebenso einige aus Lykien stammende Inschriften, die das rituelle Opfer nach Todesereignissen thematisieren, zusammen. Somit wird der Versuch unternommen, postume Rituale und Pflichten in der Sepulkralkultur Lykiens im Lichte epigraphischer Quellen zu klären.

Schlüsselwörter: Lykia, Tlos, Grabinschrift, Plakounta, Opfergabe, Sepulkralkultur.

ÖZ

Bu makalede Tlos'tan iki yeni mezar yazıtı tanıtılmaktır. Yazıtlı steller Prof. Dr. Taner Korkut başkanlığında Tlos antik kentinde yürütülen kazı ve araştırmalar sırasında bulunmuştur. Mezar yazıtlardan ilki Erpias oğlu Oras için kaleme alınmış olup, karısı ve çocukları tarafından diktirilmiştir. Yazıt, profilli bir altarın gövdesine kazınmıştır. Altar şu anda Fethiye Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir. İkinci stel ise Tatasion'un, kocası Glykon için kaleme aldığı kitabeyi taşımaktadır. Bu stel de Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde koruma altındadır. Her iki kitabede ölünün ardından yapılan sunu

* Dr. Öğr. Üyesi M. E. Yıldız, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Antalya/TÜRKİYE. E-posta: ertanyy@hotmail.com.

Burada tanıtılan yazıtların yayınlanmasına izin veren Tlos Kazı Başkanı Prof. Dr. Taner KORKUT'a teşekkür ederim.

ritüeli konu edilmektedir. Ölünün ardından yapılan kurban adama Antik Dönem Yunan ve Roma toplumunda yaygın bir gelenektir. Fakat bu yazıtları ilginç kılan ise Lykia'da ilk defa bu yazıtlarla birlikte belgelenen ölünün ardından yapılan plakounta (kek / tatlı) sunusunun varlığını bu yazıtların ortaya çıkarmasıdır. Makalede Lykia'da belgelenen ve ölenin ardından yapılan kurban sunusuna değinen bazı yazıtlar da bu çalışmada biraraya getirilmiştir. Böylece Lykia'daki ölüm sonrası yapılan ritüeller ve yükümlülüklere belgeler ışığında açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Lykia, Tlos, Mezar Yazıtı, Plakounta, Kurban, Ölüm sonrası sunu.

1. Oras'ın Mezar Altarı

Kireçtaşından silindirik altar, üst ve alt profillerdeki kısmi kırıklar dışında günümüze sağlam olarak gelebilmiştir. Yazıt taşıyıcısı 2010 yılı Stadion kazısı sırasında stadionun kuzey açmasında bulunmuştur. Altar, şu anda 5046 envanter numarasıyla Fethiye Arkeoloji Müzesi'nin bahçesinde sergilenmektedir (fig. 1).

Ölçüleri: Yükseklik: 67 cm; Çapı 45 cm; Harf Yüksekliği: 2-2.9 cm.

Tarih: MS 2-3 yy.

Ορας καὶ Ερπίας
καὶ Εἰσᾶς καὶ Ἰουλία ἐπὶ τῷ vac
vac πατρὶ vac
Ορᾳ Ερπίου καὶ
Εὐτυχία ἐπὶ τῷ
ἀνδρὶ vac ἥρωι· θύσουσιν δὲ οἱ ἐν τῇ
οἰκίᾳ καθ' ἔτος
μηνὶ Ξανδικῷ
διετῆν καὶ πλακοῦντα. vac

Oras, Erpias, Eisas ve Ioulia; babaları Erpias oğlu merhum Oras'ın anısına, Eutykhia da kocasının anısına (yaptırdılar). Hane halkı (merhuma) her yıl Ksandikos ayında iki yıl sürecek plakounta sunusu da yapacaklar.

Str. 1-5: Yerel bir isim olan Oras[1] şahıs ismi Lykia'da özellikle de Tlos'ta daha önce belgelenmiştir. Krş. TAM II 1, 6 (Telmessos); TAM II 2, 519 (Pinara), 550-551-606 (Tlos). Adak – Şahin tarafından 2004 yılında Tlos'tan 21 yazıt yayınlanmıştır. Bu yayında no: 5'te, ilk olarak 1850 yılında H. Barth[2] tarafından daha sonra Kalinka tarafından TAM II 2'de 561 no ile yayınlanan yazıt revize edilerek yeniden bilim dünyasına sunulmuştur. Yazıt ilk kaydedildiğinde olasılıkla sarmaşıkla kaplıydı ve iyi bir okumaya fırsat vermemişti. H. Barth bu yazıt için şu notu düşmüştür: *"Devşirme malzemeden örülmüş sur duvarında, çok yüksekte… Yunanlı hizmetkarımın bana harfleri dikte ettirdiği şekliyle"*. Adak – Şahin tarafından yapılan yeni okuma ise nerdeyse

1 Zgusta 1964a, § 1100-1; Zgusta 1964b, § 7, 55-57; LGPN VB, s.v. Oras.

2 Barth 1850, 256, no: 34.

hatasız olmasına karşın kusursuz değildir. Zira bu yazıtta da Oras ismi geçmekte fakat yayıncılar hatalı bir okumayla bu ismi, ilk kez bu yazıtta belgelenmektedir notuyla satır 3'te τ]οῦ καὶ Οραμαου ΣΩ[olarak, *Oramaos* şahıs ismini önermişlerdir. Yayında yazıtın bir de fotoğrafı verilmiştir. Bu fotoğrafta blok üzerinde yaban sarmaşığının ince bir dalı -μαυ kısmındaki alpha ve üpsilon harflerinin arasından geçmekte ve bu nedenle iyi bir okumaya fırsat vermemiş olmalıydı. Fakat 2017 yılında akropol doğu sur duvarlarının güneyinde orta bastionun doğu üst yüzünde devşirme malzeme olarak kullanılan bu yazıtı bizzat gördüm. Sarmaşık dalının temizlenmesiyle harfler oldukça açık bir şekilde okunmuştur: NO[. .]ΟΥΚΑΙΟΡΑΜΑΥΣΩ. Şahin ve Adak tarafından -MAOY olarak okunan kısımda omikron harfi yoktur. Bu hatalı okuma Oramaos isminde yeni bir şahıs isminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu satır şu şekilde düzeltilmelidir: νο[υ τ]οῦ καὶ Ορα Μαυσώ[λου. Dolayısıyla TAM II 2, 561 nolu yazıtta Oramaos şahıs ismi değil Oras ve Mausolos ismi geçmektedir. Mausolos ismi de Tlos yazıtlarında daha önce TAM II 2, 550-551'de belgelenmiştir. Diğer taraftan Adak ve Şahin tarafından anılan makalede yayınlanan ve ilk kez bu yazıtta belgelendiği notuyla hatalı olarak önerilen Oramaos ismi BE 2006 no: 387'de ve LGPN VB'de de yeni bir şahıs ismi olarak yayınlanmıştır. Bu hata da düzeltilmelidir.

Str. 1-5: Yerel bir isim olan Erpias[3] şahıs ismi daha önce Lykia'da belgelenmiştir. Krş. IGR III, 499 (Oinoanda), TAM II 2, 540 (Arsada), TAM II, 2, 550-551 (Tlos), TAM II 3, 930 (Rhodiapolis).

Str. 2: Yerel bir ad olan Eisas şahıs ismi daha önce Ephesos yazıtlarında belgelenmiştir. Krş. IEpheos II, 267, 480, 566.

Str. 11: διετής, ες[4] iki bitimli bir sıfat olan bu kelime "iki yıl süren" anlamındadır. Accustivusu hem tekil eril ve dişi hem de çoğul cinssiz çekimde διετῆ şeklindedir. Bu nedenle hem bu yazıtta hem de bu çalışmada tanıtılan 2. yazıtta aynı kelimenin tekil *accusativus*unun διετῆν şeklinde yazılması ilk bakışta bir gramer hatası olarak gözükse de, –ής ile sonlanan birleştirilmiş sıfatlarda accusativ halde συγγενῆν, εὐσεβῆν gibi διετής, ες iki bitimli sıfatın da tekil *accusativus*ta διετῆν şeklinde görülmesi sık olmasa da bilinen bir fenomendir[5].

Str.11-12: πλακουντᾶ. ὁ πλακοῦς, οῦντος pasta ya da kek anlamına gelmektedir[6]. Plakous genellikle accusativus formda *plakounta* olarak bilinir[7]. ὁ πλακουντοποιός "kek pişirici", ὁ πλακουντάριος "kek yapan" yine aynı şekilde ὁ πλακουντᾶς, ᾶ, da kek yapan olarak adlandırılmaktadır[8]. Latincede *placenta* olarak geçen bu kelime "düz bir pasta/kek" anlamdadır[9]. *Plakounta*, düz yassı ve geniş plaka anlamına gelen

3 Zgusta 1964a, § 358-5; Zgusta 1964b, § 18; LGPN VB, s.v. Erpias.

4 Liddell – Scott 1996, s.v. διετής, ες.

5 Dieterich 1898, 175.

6 Liddell – Scott 1996, s.v. ἡ πλάξ, πλακός.

7 Grandjouan – Markson – Rotroff 1989, 57.

8 Liddell – Scott 1996, s.v. ὁ πλακουντοποιός; ὁ πλακουντάριος; ὁ πλακουντᾶς, ᾶ.

9 Glare 1997, s.v. placenta ~ae.

ἡ πλάξ, πλακός kelimesinden kök almış olmalıdır[10]. 1700'lü yıllardan sonra yaygın bir şekilde tıbbi bir terim olarak kullanılmaya başlanan, kalınlığı 2.5-3 cm olan geniş, yassı ve üzeri kaygan *plesenta* da bu kelimenin yüklediği formla ilişkili olmalıdır[11]. Fakat diğer taraftan Grandjouan – Markson ve Rotroff "Hellenistic Relief Molds from the Athenian Agora" başlıklı eserlerinde *plakounta*ya oldukça ayrıntılı bir şekilde değinmişlerdir. Bu çalışmada *plakounta*nın düz bir kekten ziyade yuvarlak ya da yaprak yaprak katmanlara, daha ziyade Fransız milföyüne benzeyen bir forma sahip olduğunu ayrıca içinin peynir ve balla doldurulduğunu belirtmişlerdir[12].

Ephesos'tan ele geçen iki yazıttan *plakounta* yapan iki ustanın ismi öğrenilmektedir. Bunlardan ilki Paulus'tur[13]. Serinin yayıncıları Börker ve Merkelbach yazıtta geçen "Παύλου πλακουντᾶδος" ifadesini "Zuckerbäcker Paulus" olarak tercüme etmişlerdir. Yazıtta *plakounta* ustası ὁ, πλακουντᾶς, -τᾶδος, olarak belgelenmiştir. İkinci usta Aurelius Hesykhios'tur[14]. Serinin yayıncıları Merkelbach ve Nollé yazıtta geçen "Αὐρ(ηλίου) Ησυχίου πλακουντᾶ" ifadesini ise "Bäckermeister Aurelius Hesychius" olarak tercüme etmişlerdir. Yukarıda örnek verilen iki yazıtta da *plakounta* ustası, genel anlamda hamur işleri ve tatlı yapan olarak değerlendirilmiştir.

Yazıttan Erpias oğlu Oras'ın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Yazıtı, Oras'ın karısı Eutykhia ve onların erkek çocukları Oras, Erpias, Eisas ve kızları Ioulia taşa yazdırmışlardır. Yazıttan merhumun eşinin ve çocuklarının Oras için her yıl Ksandikos ayında tekrarlanmak üzere iki yıl boyunca plakounta *sunusu* yapacakları da öğrenilmektedir.

2. Glykon'un Mezar Steli

Stel, 2013 yılında Düğer Mahallesi Oto Sanayi'de bulunmuştur. Stel aşağıdan yukarıya doğru genişlemektedir. Eserin üst tarafı panellenmiştir. Kitabe, kireçtaşı üzerine özensiz harflerle kazınmıştır. Stel şu anda Fethiye Arkeoloji Müzesi'nde koruma altındadır (fig. 2).

Ölçüleri: Yükseklik: 42 cm; Genişlik (üst) 32 cm, (alt) 29 cm; Derinlik: 10 cm; Harf Yüksekliği: 2-2.9 cm.

Tarih: MS 3.yy.

Τατάσιον Ἀνδρονεί-
κου ἐπὶ τῷ ἰδιῷ
ἀνδρὶ Γλυκωνὶ ἥρωι μν[ή]-
μης ἕνεκεν· θύσου-

10 Liddell – Scott 1996, s.v. ἡ πλάξ.

11 Humoreanu 2016, 151, s.v. plazenta.

12 Grandjouan – Markson – Rotroff 1989, 62.

13 IEphesos II, 451.

14 IEphesos VI, 2225.

σιν δὲ κατ᾽ ἐνιαυτὸν
μηνὶ Ξανδικῷ διε-
τῆν καὶ πλακοῦντα.

Andronikos'un (kızı) Tatasion, rahmetli kocası Glykon'a anısına izafeten (yaptırdı). Her yıl Ksandikos ayında tekrarlanmak üzere iki yıl sürecek plakounta sunusu da yapacaklar.

Str. 1. Tatasion şahıs ismi Pinara'da daha önce belgelenmiştir. Krş. TAM II 2, 530.

Str. 4-5: θύσουσιν. θύσει olması beklenirdi fakat burada fiilin çoğul olarak görülmesiyle kastedilen bu çalışmada tanıtılan ilk yazıtta görüleceği gibi ev ahalisi yani οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ olmalıdır.

Yazıt merhum Glykon'un anısına kaleme alınmıştır. Bir önceki yazıtta olduğu gibi onun ölümünün ardından rahmetli Glykon için iki yıl boyunca her yıl Ksandikos ayında tekrarlanacak *plakounta* sunusu da yapılacağı yazıttan anlaşılmaktadır.

Edebi kaynaklarda Lykia'da ölünün ardından yapılacak ritüellere ve ölü kültü hakkındaki uygulamalara yönelik neredeyse en ufak bir atıf yoktur[15]. Diğer taraftan Yunan ve Roma dünyasında ölü kültü ritüelleri iyi bilinen bir olgudur[16]. Antik Yunan Dünyası'nda merhumun ailesinin ve yakınlarının yılın belirli dönemlerinde ölülerinin onuruna düzenlenen etkinliklerde mezar ziyareti yaptığı da bilinmektedir[17]. Ölü kültü için yapılan en önemli ritüel ise kurban sunusudur.

Lykia'da belgelenen ve aşağıda bazı yazıtlarla örneklenen bu kitabelerde ölenin anısına her yıl kurban adama ise inanç sisteminin parçası olarak iyi bilinen bir gelenektir. Lykia'da ölünün ardından yapılan sunu, Miladi Takvim'in öncesinden bilinen bir gelenektir[18]. Arsada'dan bir mezar yazıtında κτήτωρ'un (malik/sahip) ölen kişi için her yıl sunak üzerinde kurban adayacağı aksi halde tanrıların huzurunda günahkar olacağından bahsedilir[19]. Bean, bu yazıtta geçen κτήτωρ kelimesinden mevtanın mirasçılarının ya da kendisinden sonra mezara defnedilecek olanların ya da mezarın durduğu arazinin sahibinin kastedildiğini belirtir[20]. Yazıtın son kısmını oluşturan lanetleme kısmı ritüeli yerine getirmeyen *ktetor*a yöneliktir. Belki burada aynı zamanda merhum için kurban adamanın mezara defnedilmenin yasal koşulu olduğuna da işaret ediliyor olabilir[21]. Bu makalede tanıtılan yazıtların bulunduğu Tlos'tan ele geçen ve TAM II 2'de 636 numara ile yayımlanan başka bir yazıtta mevta arkasından yapılan

15 Hülden 2016, 384.

16 Akçay 2017, 73 vd.

17 Kurtz – Bordman 1971, 147/8.

18 Bryce 1980, 41 vd; Bryce 1986, 87, 127.

19 Bean 1948, 43: [ὁ] κτήτωρ θύσει κ[ατ᾽ ἐ]|ν<ι>αυτὸν ἐν μηνὶ Ἀ[ρτε]|μεισίῳ ἱέρειον ἐπ[ὶ τοῦ | βωμοῦ· ἐὰν δὲ μὴ θύσ[ῃ, ἀ]|5μαρτωλὸς ἔστω θε[ῶν] | πάντων καὶ ἡρώων, καὶ | μὴ [……] μηθὲν αὐ[τῷ].

20 Bean 1948, 44.

21 Bean 1948, 44.

ritüel hakkında bazı önemli bilgiler verilmektedir[22]. Bu yazıta göre *Ptolemaios'un oğlu Leontiskos'un, rahmetli oğlu Androbios için, Leontiskos'un kızı Teitanis, rahmetli kardeşi ve de kocası Androbios için ve Leontiskos'un da, babası (Androbios) için hatırasına izafeten bir mezar yaptırdığı ve ev sahibinin ([ὁ κ]τήτωρ τῆς οἰκίας) her yıl Ksandikos ayının 12. gününde bir oğlak kurban edeceği* yazılıdır. Bu yazıtta *ktetor*un kim olduğu açıkça vurgulanmıştır. *Ktetor*un yani merhumun ailesinde son sözü söyleyenin -ki bu yazıtta *ev sahibi / evin maliki* olarak anılmıştır- ritüeli yerine getirmediğinde yeraltı tanrılarının huzurunda günahkar olacağı açıkça vurgulanmıştır. Bu yazıtta *ktetor*; rahmetli Androbios'un babası Leontiskos'tur. Leontiskos, oğlu için her yıl bir oğlak kurban adayacağından öyle emindir ki; bu ritüeli yerine getirmeme gibi bir düşünceyi aklına getirmemektedir. Yazıtın son kısmına eklediği lanetlemeyle kendi ölümünden sonra evin *ktetor*u olacak kişinin sunuyu devam ettirmesini istemiştir. Leontiskos, kendisinden sonraki *ktetor*a bu ritüeli yerine getirmediğinde yeraltı tanrıları huzurunda günahkar olacağı korkusunu vererek vakitsiz kaybettiği sevgili oğlu için bu ritüelin devam etmesini arzu etmişti. Esasen yazıtta Leontiskos'un karısının ismi bir başka deyişle merhum Androbios'un annesinin isminin geçmiyor olması şayet başkaca nedenler görmezden gelinecek olursa onun da daha önce vefat ettiği söylenebilir. Böylece Leontiskos, sıra gözetmeyen bir ölüm karşısında pek sevgili ailesinin genç üyesi Androbios'un ölümü karşısında oğlu için her yıl bir oğlak kurban etmezse eğer, günahkar olmayı baştan kabul etmişti. Bu yazıt aynı zamanda Lykia'daki en azından Tlos'taki sosyal yaşam ve ölüm sonrası yapılan ritüeller hakkında da önemli bir bilgi vermektedir. Yazıttan merhum Androbios'un kız kardeşi ile evlendiği anlaşılmaktadır ki; bu da Lykia'da aile içi yapılan evliliklerin mümkün olduğunu göstermektedir. Ölüm sonrası yapılan kurban sunusuna örnek olabilecek bir başka yazıt da TAM II 2'de 715 numarayla yayımlanmıştır[23]. Bu yazıt Tlos'un teritoryumu içinde bir yerleşim yeri olan ve günümüzde Çökek Asar'ı olarak adlandırılan yerde bulunmuştur. Burada ölenin arkasından merhum için her yıl Daisios ayında bir oğlak kurban edileceği taşa kazınmıştır. Ayrıca merhumun ardından yapılacak kurban sunusunu karısının yerine getireceği, onun ölümünden sonra ise aynı kurban sunusunu torunlarının ifa edeceği kayda geçirilmiştir. Yine Tlos'ta bulunan başka bir yazıtta da ölünün ardından her yıl yapılacak kurban adama konu edilmiştir[24]. Bu yazıtı taşa yazdıran Elpis, ölen kocası için ev halkının (ἔριφον κα[λ|ὸ]ν θύσουσι δὲ | [κ]ατοικοῦ[ντ]|ες τὴν οἰκέ|αν) her yıl Hyperberetaios ayında kendileri için güzel bir teke kurban etmelerini istemektedir. Bu yazıtın son satırlarında şayet ev ahalisi bu ritüeli yerine getirmezse bunun hesabını yeraltı tanrılarına verecekleri belirtilmiştir.

---

22 TAM II 2, 636: Λεοντίσκος Πτολε|μαίου ἐπὶ τῷ υἱῷ Ἀνδρο|βίῳ καὶ Τειτανὶς Λεον|τίσκου ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ |5 καὶ ἀνδρὶ Ἀνδροβίῳ | καὶ Λεοντίσκος ἐπ[ὶ] | τῷ πατρὶ μνήμης | [ἕ]νεκεν ἥρωι. θύσει δὲ | [ὁ κ]τήτωρ τῆς οἰκίας |10 [κα]τ᾽ ἐνιαυτὸν ἐν τῇ ιβ | [το]ῦ Ξανδικοῦ ἔριφον | [δ]ι<ε>τῖ•ἐὰν δὲ μὴ θύσει, | [ἀ]μαρτωλὸς ἔστω | θεοῖς καὶ ἥρωσι.

23 TAM II 2, 715: [καθ᾽ υἱο]θεσίαν [δὲ c.5 ο]υς Ἀνδ[ρο? - -] | […. τῇ ο]ὔσῃ μοι γυναικὶ Αρμάστᾳ [- - -] | [ἐπὶ τῷ τελ]εῖν αὐτὴν κατ᾽ ἔτος το[ῦ Δαισίου? τ]ῇ κα΄? | διετὲς ἐρίφ[ιο]ν· μετὰ δὲ τὴν [τελευτὴ]ν αὐτῆς ἐ[ξουσίαν] |5 εἶναι τῶν ἐγγόνων Νε[ι]κ[οκλέου?]ς καὶ Ἑρμαίου ἐπὶ τῷ | καὶ αὐτοὺς τὴν αὐτὴν θυσίαν τελεῖν.

24 Adak – Şahin 2004, 74, no: 17.

Patara'da bulunan TAM II 2'de 458 no ile yayınlanan bir başka yazıtta da ölüm sonrası kurban sunusunun burada da yapıldığı belgelenmektedir[25]. Yazıttan maalesef kitabeyi taşa yazdıranın ismini öğrenemiyoruz. Fakat bu kişi arzusunu açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu istek çocuklarının her yıl onlar için kurban sunusu yapmalarıdır. Fakat çocuklarının bu arzuyu ihmal etmelerini önlemek için kitabenin sonuna şayet bu kurban sunusunu yapmayacak olurlarsa Pataralıların *demos*una 500 *denarion* para cezası ödeyecekler ibaresini koydurtmuştur. Ölünün ardından yapılan kurban adama Lykia'nın başka bir kenti olan Sidyma'dan da bilinmektedir. TAM II 1, 245'te yayınlanan bu yazıtta mezarı yaptıran Epagatos buraya defnedilecekler için her yıl hasat ve bağ bozumu zamanlarında tekrarlanmak üzere yılda iki kez kendileri için bir horoz ve de güzel ve yetişkin bir tavuğun adanmasını istemektedir[26].

Lykia'dan örneklenen yazıtlar merhumun ardından yapılacak kurban sunusunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zira her yıl tekrar eden bir hayvan kurban etme ritüelini yerine getirmeyen *ktetor* ya da *ktetor*lar (malik/ler) ya yeraltı tanrılarının huzurunda günahkar olacak ya da kente para cezası ödeyecek. Şu halde ölen kişi ölüler ülkesindeki ruhunun huzur bulması için bu ritüeli oldukça önemsiyor olmalıydı.

Ölen için kurban adamanın, başka bir deyişle kan akıtmanın ölüler ülkesindeki ruhu mutlu ettiği ve ruha güç verdiği inancı bilinmektedir. Tlos'tan tanıtılan iki yazıt ve Lykia'nın diğer kentlerinden ele geçen yazıtlarla örneklenen bu çalışma; Lykia'da ölen için kurban adamanın yanında tatlı dağıtmanın da bu ritüelin bir parçası olduğunu göstermektedir. Günümüzde de ölünün ardından cenaze sahipleri tarafından verilen yemek ve tatlı olarak dağıtılan helva ya da bu çalışmada konu edilen *plakounta*nın formuna sahip lokma da aynı ritüelin devamıdır. Bu gelenek, aynı coğrafyada binlerce yıldır devam eden merhumun yad edilmesi üzerine kurgulanmıştır.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

Adak – Şahin 2004	Şahin, S. – M. Adak, "Neue Inschriften aus Tlos", Gephyra 1, 85-105.
Akçay 2017	Akçay, T., Yunan ve Roma'da Ölü Kültü, Ankara.
Barth 1850	Barth, H., "Auf Reisen durch die Küstenlandschaften des Mittelmeeres gesammelte Inschriften", Rheinisches Museum für Philologie 7, 246-270.
BE	Robert, J. – L. Robert, Bulletin épigraphique in Revue des études grecques 1938-1984: Gauthier, P. – Dubois, L. et al. 1987-.
Bean 1948	Bean, G. E., "Notes and Inscriptions from Lycia", The Journal of

25 TAM II 2, 458: ἐφ' οἷς κ[ατ]αθύουσι|ν καθ' ἔτος τὰ τέκν|α μου· ἐὰν δὲ μὴ θύ|σοσι, ἐκτίσουσι τῷ | Παταρέων δήμῳ | φ΄. [- - κε]χο[λωμεν - -].

26 TAM II 1, 245: βούλομαι καθ' ἔτος θύεσ|θαι ἡμεῖν ἀλέκτορα καὶ ὄρνειθα τελέα[ν] | καὶ καλὴ[ν] ἅμα τῷ μέλλειν συναιρεῖν |10 τὰ γενήματα, ὁμοίως πάλιν ἅμα τῷ | μέλλειν τρυγᾶν τὰ αὐτὰ θύματα | καὶ ἔσται τῷ θύοντι ἐπίδηλα καὶ ἐπι| κερδῆ.

Hellenic Studies 68, 40-58.

Bryce 1980 Bryce, T. R., "Sacrifices to the Dead in Lykia", Kadmos 19, 41-49.

Bryce 1986 Bryce, T. R., The Lycians in Literary and Epigraphic Sources, Museum Tusculanum Press, Copenhagen.

Dieterich 1898 Dieterich, K., Untersuchungen zur Geschichte der griechischen Sprache: Von der hellenistischen Zeit bis zum 10. Jh. n. Chr., Leipzig.

Glare 1997 Glare, P. G. W., Oxford Latin Dictionary, Oxford.

Grandjouan – Markson – Rotroff 1989

Grandjouan, C. – Markson, E. – Rotroff, S. I., Hellenistic Relief Molds from the Athenian Agora, Hesperia Supplement 23, New Jersey.

Humoreanu 2016 Humoreanu, V., "Die Dynamik der medizinischen Terminologie im 17. und 20. Jahrhundert. Der Einfluss der deutschen Sprache auf die medizinische Terminologie in Rumänien", Linguistique du texte / Analyse du discours (ed. J. Kabatek – D. Fînaru – C. Bleorţu), ANADISS 21, 134-153.

Hülden 2016 Hülden, O., "Likya Nekropolleri ve Ölü Kültü", Lukka'dan Likya'ya, Sarpedon ve Aziz Nikolaos'un Ülkesi (ed. H. İşkan – E. Dündar), İstanbul, 376-387.

IEphesos II Börker, C. – R. Merkelbach, Die Inschriften von Ephesos, Teil 2: Nr. 101–599 (IK 12), Bonn 1979.

IEphesos VI Merkelbach, R. – J. Nollé, Die Inschriften von Ephesos, Nr. 2001–2958 (Repertorium), Bonn 1980.

IGR Cagnat, R. et al., Inscriptiones Graecae ad Res Romanas pertinentes I–IV, Paris 1906–1927.

Kurtz – Bordman 1971 Kurtz, D. C. – J. Bordman, Greek Burial Customs, London.

LGPN VB Balzat, J.-S. et al., A Lexicon of Greek Personal Names, VB: Coastal Asia Minor: Caria to Cilicia, Oxford, 2013.

Liddell – Scott 1996 Liddell, H. G. – R. Scott, A Greek-Englisch Lexicon, Ninth Edition with a Revised Supplement by Roderick McKenzie, Henry George Liddell, Robert Scott and Henry Stuart Jones, Oxford.

TAM II 1 Kalinka, E., Tituli Asiae Minoris, collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Vindobonensis. Volumen II. Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti. Fasciculus I, Wien 1920.

TAM II 2 Kalinka, E., Tituli Asiae Minoris, collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Vindobonensis. Volumen II. Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti. Fasciculus II, Wien, 1930.

TAM II 3 Kalinka, E., Tituli Asiae Minoris, collecti et editi auspiciis Academiae Litterarum Vindobonensis. Volumen II. Tituli Lyciae linguis Graeca et Latina conscripti. Fasciculus III, Wien, 1944.

Zgusta 1964a Zgusta, L., Kleinasiatische Personennamen, Prag.

Zgusta 1964b Zgusta, L., Anatolische Personennamensippen, Teil I, Text (Dissertationes orientales II) Prag.

Fig. 1

Fig. 2